

Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
Кафедра політичної соціології

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Перший проректор

“ _____ ” _____ 20__ р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теорія та дослідження еліт _____
(шифр і назва навчальної дисципліни)
напряму підготовки _____ 0301 « Соціально-політичні науки »
(шифр і назва напряму підготовки)
для спеціальності _____ 6.030101 «соціологія»
(шифр і назва спеціальності (тей))
спеціалізації _____ Політична соціологія _____
(назва спеціалізації)
факультету _____ соціологічного _____
(назва факультету)

Кредитно-модульна система
організації навчального процесу

Харків – 2010

Теорія та дослідження еліт. Робоча програма навчальної дисципліни для студентів за напрямом підготовки 0301 «Соціально-політичні науки», спеціальністю 6.030101 «соціологія» „___” ____, 2010.- 11 с.

Розробники:

Нікулін В. С., кандидат соціологічних наук, ст. викладач кафедри політичної соціології.

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри _____

Протокол № ___ від. “___” _____ 20__ р.

Завідувач кафедрою _____

_____ (_____) (_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)
“___” _____ 20__ р

Схвалено методичною комісією

Протокол № ___ від. “___” _____ 20__ р.

“___” _____ 20__ р. Голова _____ (_____) (_____)
(підпис) (прізвище та ініціали)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань <hr/> (шифр і назва)	Нормативна (за вибором)	
	Напрямок підготовки <u>0301 « Соціально-політичні науки »</u> (шифр і назва)		
Модулів – 3	Спеціальність : соціологія	Рік підготовки:	
Індивідуальне науково-дослідне завдання проект дослідження		3-й	-й
Загальна кількість годин - 72		Семестр	
		5-й	-й
		Лекції	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента - 2	Освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр	18 год.	год.
		Практичні, семінарські	
		18 год.	год.
		Лабораторні	
		год.	год.
		Самостійна робота	
		36 год.	год.
		ІНДЗ: 6 год.	
		Вид контролю: залік	

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 34 та 38

для заочної форми навчання -

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Мета – оволодіння студентами знанням про теоретико–методологічні підходи до вивчення еліт, про систему категорій, що описують різні аспекти функціонування та розвитку еліт у сучасному суспільстві, про основні тенденції розвитку еліт в українському суспільстві, а також формування навичок емпіричних досліджень еліт.

Завдання:

1. Ознайомлення студентів з класичними та сучасними підходами в дослідженні еліт.
2. Вивчення категоріального апарату сучасної теорії еліт.
3. Знайомство з методологіями дослідження еліт.
4. Формування навичок проведення емпіричних досліджень процесів функціонування та розвитку еліт.

У результаті вивчення даного курсу студент повинен **знати**: Основні категорії та підходи теорій еліт, особливості функціонування та розвитку еліт у сучасному суспільстві, основні етапи становлення української еліти.

вміти: самостійно аналізувати та теоретично обґрунтовувати переваги й обмеження певних теоретико–методологічних підходів до вивчення еліт, розробляти програму емпіричного соціологічного дослідження певного аспекту функціонування та розвитку еліт.

3. Програма навчальної дисципліни

Модуль 1. Еволюція теоретичних підходів дослідження еліт

Тема 1. „Класичні” теорії еліт поч. XX ст.

Тема 2. Теоретико-методологічна дискусія сер. XX ст.: плюралізм vs. елітизм

Тема 3. Неоелітизм та сучасні проблеми теорії еліт

Модуль 2. Категоріальний апарат сучасної теорії еліт

Тема 4. Поняття еліти та його операціоналізація. Структура та типи еліт.

Тема 5. Основні характеристики еліти

Модуль 3. Проблеми дослідження еліт в українському суспільстві

Тема 6. Еліти в СРСР

Тема 7. Трансформація радянської номенклатурної еліти.

Тема 8. Становлення еліти в пострадянській Україні, особливості її функціонування та розвитку

4. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	Усього	у тому числі					Усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	ср		л	п	лаб	інд	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13

Модуль 1												
Тема 1. „Класичні” теорії еліт поч. XX ст.	7	2	2			3						
Тема 2. Теоретико- методологічна дискусія сер. XX ст.: плюралізм vs. елітизм	7	2	2			3						
Тема 3. Неоелітизм та сучасні проблеми теорії еліт	7	2	2			3						
Разом за модулем 1	21	6	6			9						
Модуль 2												
Тема 4. Поняття еліти та його операціоналізація	7	2	2			3						
Тема 5 Основні характеристики еліти	11	4	4			3						
Разом за модулем 2	18	6	6			6						
Модуль 3												
Тема 6 Еліти в СРСР	7	2	2			3						
Тема 7 Трансформація радянської номенклатурної еліти.	7	2	2			3						
Тема 8 Становлення еліти в пострадянській Україні, особливості її функціонування та розвитку	7	2	2			3						
Разом за модулем 3	21	6	6			9						

Індивідуальне науково-дослідне завдання	12					12						
Усього годин	72	18	18			36						

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	„Класичні” теорії еліт поч. XX ст.	2
2	Теоретико-методологічна дискусія сер. XX ст.: плюралізм vs. елітизм	2
3	Неоелітизм та сучасні проблеми теорії еліт	2
4	Поняття еліти та його операціоналізація. Структура та типи еліт	2
5	Основні характеристики еліти	4
6	Еліти в СРСР	2
7	Трансформація радянської номенклатурної еліти.	2
8	Становлення еліти в пострадянській Україні, особливості її функціонування та розвитку	2
	Разом	36

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	„Класичні” теорії еліт поч. XX ст.	3
2	Теоретико-методологічна дискусія сер. XX ст.: плюралізм vs. елітизм	3
3	Неоелітизм та сучасні проблеми теорії еліт	3
4	Поняття еліти та його операціоналізація. Структура та типи еліт	3
5	Основні характеристики еліти	3
6	Еліти в СРСР	3
7	Трансформація радянської номенклатурної еліти.	3
8	Становлення еліти в пострадянській Україні, особливості її функціонування та розвитку	3
	Разом	24

7. Індивідуальне навчально - дослідне завдання

Оберіть певний аспект функціонування елітних груп в Україні; обґрунтуйте актуальність обраної проблематики, визначте, яка саме еліта або її сегмент становитимуть об'єкт Вашого дослідження, на яке визначення еліти Ви будете

спиратися, який підхід будете використовувати при операціоналізації поняття «еліти»; сформулюйте ціль, завдання та гіпотези Вашого дослідження; які характеристики дозволять Вам перевірити ці гіпотези, якими методами можна дослідити ці характеристики; запропонуйте емпіричні індикатори, що дозволять вивчити обрані Вами аспекти діяльності еліт. Використовуючи дані емпіричних досліджень елітних груп в Україні, підготуйте аналітичну записку щодо певного аспекту функціонування української еліти.

8. Методи навчання

Лекції, семінари, самостійна робота студентів

9. Методи контролю

Виступи, участь в дискусіях на семінарських заняттях

Модульна контрольна робота

Індивідуальне навчально - дослідне завдання

Підсумковий контроль

10. Розподіл балів, які отримують студенти

Форми контролю	Максимальна кількість балів	Кількість форм контролю протягом семестру	Максимально можлива кількість балів
Підсумковий контроль	60	1	60
Модульний контроль	5	3	15
ІНДЗ	10	1	10
Усні виступи	5	3	15
Усього:			100

Поточне тестування та самостійна робота								Залік	Сума
Модуль 1			Модуль 2		Модуль 3			ІНДЗ	
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
3	3	4	4	6	3	3	4	10	60
									100

11. Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи (проекту), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80-89	B	добре	
70-79	C		
60-69	D	задовільно	

50-59	Е		
1-49	FX	незадовільно	не зараховано

12 Методичне забезпечення

1. Нікулін В. С. Теорія та дослідження еліт: Навчально-методичний комплекс. – Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 30 с.

13. Рекомендована література

Базова

1. Артёмов Г. П. Политическая социология. Учеб. пособие. – М.: Логос, 2002.
2. Ашин Г., Понеделков А., Игнатов В., Старостин А. Основы политической элитологии: Учеб. пособие. – М.: 1999.
3. Ашин Г., Кравченко С., Лозанский Э. Социология политики. Сравнительный анализ американских и российских политических реалий. – М.: Экзамен. – 2001.
4. Куценко О. Д. Общество неравных. Классовый анализ в современном обществе: опыты западной социологии. – Х.: Изд. центр Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина. – 2000.

Допоміжна

1. Авраамова Е. М., Дискин И. Е. Социальные трансформации и элиты // Общественные науки и современность. – 1994. – № 3. – С. 14-26.
2. Ашин Г. К. Дискуссии о структуре власти и структуре элит в США // Общественные науки и современность. – 2001. – №1. – С. 90-103.
3. Ашин Г. К. Элита и демократия // Вестник МГУ. Сер. 18. – 1996. – № 4.
4. Ашин Г. К. Элитология в системе общественных наук // Общественные науки и современность. – 2003. – №5, 7.
5. Восленский М. С. Номенклатура. Господствующий класс Советского Союза. – М.: Советская Россия совм. с МП Октябрь. – 1991. – 624 с.
6. Гаман-Голутвина О. В. Определение основных понятий элитологии // Полис. – 2000. – №3. – С.97-103.
7. Гаман-Голутвина О. В. Политические элиты России: Вехи политической эволюции. – М.: 2006. – 448 с.
8. Даган М., Хигли Дж. Роль политического класса в смене режимов власти // Мировая экономика и международные отношения. – 1998. – №2. – С.101-108; №3. – С. 104-112.
9. Джилас М. Лицо тоталитаризма. – М.: Новости. – 1992. – 544 с.
10. Долженков О. Тіньовий аспект політичного процесу в Україні: феномен адміністративно-економічних кланів // Людина і політика. – 2000. – №2. – С. 2-6.
11. Елизаров В. Элитистская теория демократии и современный политический процесс // Полис. – 1999. – №1.

12. Жданов І., Якименко Ю. Україна у ХХІ столітті: виклики для політичної еліти // Національна безпека і оборона. – 2003. – №9. – С. 2-11.
13. Зоткин А. Некоторые аспекты элитогенеза в Украине и Крыму // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 2002. – №1. – С. 202-211.
14. Зоткин А. Выборы 2002 года как этап формирования политической элиты Украины и Крыма // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 2003. – №1. – С. 137-143.
15. Зоткин А. Роль региональных элит и столичного истеблишмента в формировании властной элиты Украины // Социология: Теория, методы, маркетинг. – 2004. – №3. – С. 95-108.
16. Зотов А. А. Путь Парето к социологии // Социс. – 1995. – №10. – С. 133-137.
17. Короткова Н. В. Г. Д. Лассуэлл. Методология исследования проблем политики // Политическая наука. Политическая наука на рубеже веков. – М.: ИНИОН РАН, 2000. – N 4. – С. 155-178
18. Крыштановская О. В. Трансформация бизнес–элиты: 1998–2002 // Социс. – 2002. – №8.
19. Крыштановская О. В. Трансформация старой номенклатуры в новую российскую элиту // Общественные науки и современность. – 1995. – №1. – С. 51-65.
20. Крыштановская О. В., Хуторянский Ю. В. Элита и возраст: путь вверх // Социс. – 2002. – №4.
21. Куколев И. В. Трансформация политических элит в России // Общественные науки и современность. – 1997. – №4. – С. 82-91.
22. Куценко О. Д. Функционирующая элита: кристаллизация элитных сетей в Украине // Вестник Харьковского национального университета им. В. Н. Каразина «Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы». – 2001. – №511. – С. 16-22.
23. Лейн Д. Подъем и упадок государственного социализма / Пер. с англ. – Киев-Харьков: ИС НАНУ, 2006.
24. Лэйн Д. Перемены в России: роль политической элиты // Социологические исследования. – 1996. – №4. – С. 30-40.
25. Лэйн Д. Элиты, классы и гражданское общество в период трансформации государственного социализма // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2006. – №3. – С. 14–31.
26. Маннгейм К. Диагноз нашего времени. – М., 1992.
27. Медушевский А. Н. М. Я. Острогорский и политическая социология в ХХ веке // Социологические исследования. – 1992. – № 8.
28. Михельс Р. Социология политических партий в условиях демократии / Антология мировой политической мысли: В 5 т. / Под ред. Семигина Г. Ю. – М.: Мысль, 1997. – Т.2: Зарубежная политическая мысль. ХХ в. – С. 186-197.
29. Моска Г. Правящий класс // Социологические исследования. – 1994. – №10. – С. 187-198.

30. Мохов В. П. Институциональная природа номенклатуры / Власть, государство и элиты в современном обществе / Под ред. А. В. Дуки и В. П. Мохова. – Пермь: Пермский государственный технический университет. – 2005. – 217 с.
31. Наумкіна С., Козловська Л. Аналіз розвитку української політичної еліти у 1994-1999 рр. // Нова політика. – 1999. – №6. – С. 34-37.
32. Никулин В. С. Исторические предпосылки формирования элитных сетей в структуре советской номенклатурной элиты // Вестник Харьковского национального университета имени В.Н. Каразина «Социологические исследования современного общества: методология, теория, методы». – 2008. – №795. – С. 89-93.
33. Никулин В. С. Элитные изменения: концептуальный анализ динамического аспекта функционирования элит // Методологія, теорія та практика соціологічного аналізу сучасного суспільства: Збірник наукових праць. – Х.: Видавничий центр Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2005. – С. 90-92.
34. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс // Вопросы философии. – 1989. – №4.
35. Парето В. Компендиум по общей социологии / Антология мировой политической мысли: В 5 т. / Под ред. Семигина Г. Ю. – М.: Мысль, 1997. – Т.2: Зарубежная политическая мысль. XX в. – С. 59-79.
36. Полохало В. Структурування політичної еліти в процесі виборчих кампаній в Україні та Росії: порівняльний аналіз // Політична думка. – 1999. – №3. – С. 3-6.
37. Работяжев Н. В. Механизмы рекрутирования и воспроизводства политической элиты в посткоммунистической России / Проблемы политической трансформации и модернизации России / Ред.: А. Ю. Мельвиль. – М.: МОНФ. – 2001. – С. 18-47.
38. Рахшмир П. Ю. Идеи и люди. Политическая мысль первой половины XX века. 2-е изд., перераб. – Пермь: Изд-во Перм. ун-та, 2001. – 272 с.
39. Ривера Ш. Тенденции формирования состава посткоммунистической элиты России: репутационный анализ // Полис. – 1995. – №6.
40. Самсонова Т. Н. Концепция правящего класса Г. Моски // Социологические исследования. – 1994. – № 10. – С. 176-187.
41. Сартори Дж. Вертикальная демократия // Полис. – 1993. – № 2.
42. Станискис Я. Посткоммунизм – явление тайны // Социологические исследования. – 2002. – № 1. – С. 17-28.
43. Танчер В. В. Теории неозелизма в свете демократической трансформации и украинские реалии // Социологические исследования. – 1999. – №10. – С. 16-26.
44. Тарусина И. Г. Элитисты и плюралисты в современной политической теории // Полис – 1997. – №4. – С. 148-153.
45. Тощенко Ж. Т. Элиты? Клань? Касты? Клики? Как назвать тех, кто правит нами? // Социологические исследования. – 1999. – № 11. – С. 123-130.
46. Хофман-Ланге У. Элиты и демократия: германский опыт // Социс. – 1996. – №4.

47. Фесенко В. В. Политическая элита Украины: противоречия формирования и развития // Полис. – 1995. – №6. – С. 87-94.
48. Шульга М. О. Особливості процесу зміни правлячих еліт у період системної трансформації суспільства // Українське суспільство на порозі третього тисячоліття / За ред. М. О. Шульги. – К.: 1999. – С. 322-356.
49. Шульга М., Бойко Н. Уряди України: соціологічний портрет владної еліти (1990-1997 р.) // Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №3. – С. 93-118.
50. Шумпетер И. Капитализм, социализм и демократия. – М.: 1995. – 327 с.

14. Інформаційні ресурси

1. Верховна Рада України <http://portal.rada.gov.ua/>
2. Урядовий портал <http://www.kmu.gov.ua/>
3. Довідники про сучасну Україну <http://www.vlada.kiev.ua/>
4. Політики України <http://homopoliticus.com/>
5. Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського <http://www.nbuv.gov.ua/>
6. Научная электронная библиотека eLIBRARY.RU <http://elibrary.ru/>